

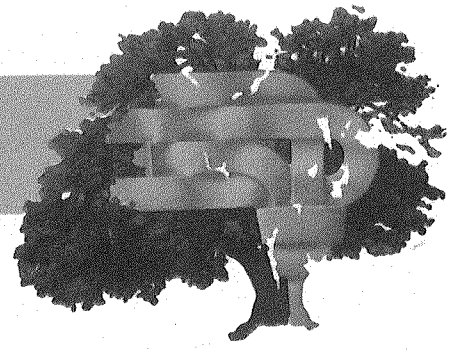
מגילת אסתר

# עלו שבות

לחלומי הישיבה בצה"ל

1 /	בצאת העלוך / יוסף אליאב *
	פורים ב"מגדל-עוז" *
4 /	(בדין נראה שאינו סמוך) / הרב יהודה שביב *
	חיוב מקרא מגילה בעשרה בזמנה *
13 /	ושלא בזמנה / יעקב שפיגלמן *
26 /	חליב איניש לבסומי בפוריא / יחיעם עוזרי *
35 /	איש בראש דפא / יואל קטן *
40 /	ששה עשר בניסן / יוסף עופר *
45 /	חילול מעשר שני / אריאל חלמיש *
52 /	בדין השבת אבידה / מוטי הס *
63 /	מערכת הסמלים במשלי יחזקאל / יובל רויכמן *
73 /	מהי טענה אחת במודה במקצת / אברהם אנגלברג *
	מנוי אהרן ובניו ככהנים *
80 /	לכתחילה או בדיעבד / שלמה רוזנפלד *

גליון 93  
פורים תשמ"ב  
ט"ו לשחרור ירושלים



## ישיבת הר עציון

ששה עשר בניסו / יוסף עופר

- תיאורי זמן רבים מציינת התורה בפרשת חרבנו של סדום ועמורה:
- \* "כחם היוסי" (יח, א) - באו המלאכים אל אברהם והתארחו אצלו.
  - \* "בערב" (יט, א) - הגיעו המלאכים לסדום לאחר שנפרדו מאברהם.
  - \* "טרם ישכבו" (פסי די), ובמשך כל הלילה - צבאו אנשי סדום על הבית ובקשו לפגע במלאכים.
  - \* "וכמו השחר עלה" (פסי טו) - מאיצים המלאכים בלט לצאת מן העיר.
  - \* "השמש יצא על הארץ ולוט בא צערה והי המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואשי" (כג).
- שני הזמנים האחרונים מכונים בלשון ההלכה "עלות השחר" ו"הנץ החמה". ואמנם הגמרא (פסחים צג:) לומדת מכאן מהו פרק הזמן שבין עלות השחר להנץ החמה.

אך רש"י מכין את סדר המאורעות בדרך מיוחדת:  
"והי המטיר על סדום - בעלות השחר כמו שנאמר "וכמו השחר עלה".  
לפי שהיו מהן עובדים לחמה ומהם ללבנה.  
אמר הקב"ה: אם אפרע מהם ביום, יהיו עובדי לבנה אומרים אילו היה בלילה כשהלבנה מושלת לא היינו חרבין.  
ואם אפרע מהם בלילה יהיו עובדי החמה אומרים אילו היה ביום כשהחמה מושלת לא היינו חרבין.  
לכן כתיב "וכמו השחר עלה", ונפרע מהם בשעה שהחמה והלבנה מושלים".

בנגוד למשתמע מפשטות הפרשה, מכין רש"י שחורבן סדום ועמורה היה בעלות השחר ולא בהנץ החמה, והפסוק המתאים לתאור זמן החורבן הוא "וכמו השחר עלה" ולא "השמש יצא על הארץ".



נראה שהמדרש שהביא הצריכו לרשימי לפרש כך. איזהו זמן שהחמה מושלת ואיזהו זמן שהלבנה מושלת? מקרא מפורש הוא:  
"את המאור הגדול לממשלת היום  
ואת המאור הקטן לממשלת הלילה" (א, טז).  
ועלות השחר, כאשר אור וחשך משמשין בערבוביא, זהו שעה שהחמה והלבנה מושלים.

וכיצד יישב רשימי את הפסוקים?  
רשימי מסתמך פה, כמו במקומות אחרים בפירושו, על תופעה לשונית מיוחדת:

"והאדם ידע את חוה אשתו" - (בראשית ז, א) כבר קודם הענין שלמעלה. קודם שחטא ונטרד מגן עדן. וכן ההריון והלידה. שאם כתוב "וידע אדם" נשמע שלאחר שנטרד היו לו בנים.  
"והי פקד את שרה" (כא, א) - סמך פרשה זו (למעשה אלימלך), ללמדך שכל המבקש רחמים על חברו והוא צריך לאותו דבר, הוא נענה תחלה. שנאמר: "ויתפלל אברהם... וירפא אלקים את אבימלך" וסמך ליה "והי פקד", שפקדה כבר קודם שרפא את אבימלך.  
דרך המקרא עייפרב לכתב עבר בצורת עתיד ולהשתמש ב-וי ההיפוך. כתיבה מסוג "ופלוני עשה" משמעה עבר מוקדם, מאורע שקדם למאורע אחר שכבר פורט: האדם ידע את חוה אשתו לפני שגורש מגן-עדן, והי פקד את שרה לפני שנרפא אבימלך ואמהותיו.  
ואף אצלנו יש לפרש כך: השמש יצא על הארץ - ועוד קודם לכן - ולוט בא צערה והי המטיר. והכתוב בא לומר שכאשר זרחה השמש כבר

---

1. אמנם להלכה אין בבוקר זמן המקביל ל"כין השמשותי" שהוא ספק יום ספק לילה, עלות השחר נחשב כיום (מגילה כ:). אך עיין דעתו של רשב"י בברכות ח:, ולפחות באגדה ניתן לדאות את זמן עלות השחר שבו החשך מרובה מן האור, כמקצתו יום ומקצתו לילה.

הושלם חרבנו של סדום ועמורה, שהרי החודבן היה סמור לעלות השחר בשעה שחמה ולבנה מושלים.<sup>2</sup>

אלא שאין הדעת נחה בכך. התופעה הלשונית עליה מצביע רש"י נכונה היא, אלא שהסבדים רבים לה: לעתים היא מציינת עבר מוקדם (ע"ן למשל בראשית ל"א ל"ד "ורחל לקחה את התרפים" עוד לפני שנכנס לבן לאהל רחל). לעתים היא מורה על ניגוד (בראשית ז, ב "ויהי הבל רעה צאן וקין היה עובד אדמה").

ויש שהיא מורה על שתי פעולות שקרו באותה שעה: "וילך ה'... ואברהם שב למקומו" (בראשית יח, ל"ג).<sup>3</sup> "הבקר אוד... והאנשים שולחו המה וחמוריהם" (מד, ג'). אף אצלנו נראה שכונת הפסוק ע"פ פשוטו לומר שבהנץ החמה בא לוט לצוער, וכו' בזמן המטיר הקב"ה גפרית ואש.

בדרך זו הלך רש"י. הוא מתיחס לשני הפסוקים: "וכמו השחר עלה ויאצו המלאכים בלוט", "השמש יצא על הארץ, ולוט בא צערה, והי המטיר". לדעתו נכתבו שני פסוקים אלו "להודיע שכל כך המתינו לו המלאכים בשביל חבתו של אברהם". משמע שבהנץ החמה חרבנו סדום ועמורה.

---

2. במדרש גופו (פ"נ, טו) אנו מוצאים שפירשו את הפסוק "השמש יצא על הארץ" כמכוון ליהאיד פני מזרחי ולא להנץ החמה. לכאורה ניתן להסביר ע"פ זה את דעת רש"י שהחובן היה לפני הזריחה, בלא צורך לשנות את סדר הפסוקים. אך מדברי רש"י עצמו נראה שלא סבר כך, שהרי הוא מסתמך על הפסוק "וכמו השחר עלה".

3. לגבי תופעה לשונית זאת ע"ן נחמה ליבוביץ, למוז פרשני התורה, בראשית עמי 1; לשמוש הזמנים במקרא אלישע קימרון חלק ב' עמי ה', וספרו האנגלי של דרייבר על שימוש הזמנים בעברית.



אם נזקק בלשון המדרש נראה שניתן להבינו בדרך שונה משל רש"י:  
לפי שהיו סדומיים מהם עובדים לחמה ומהם עובדים ללבנה.  
אמר הקב"ה: אם רודה אני אותם ביום, עכשיו הם אומרים אילו  
היתה לבנה שם היתה מתקיימת עלינו.  
בלילה - עכשיו הם אומרים אם היתה חמה שם היתה מתקיימת עלינו.  
אלא בשעה עשר בניסן בשעה שחמה ולבנה עומדים ברקיע.  
ההייד השמש יצא על הארץ וכוי (בייר פיינ, יב).  
המדרש מדגיש שחרבן סדום בשעה עשר בניסן היה, ובעל המדרש הולך  
פה לשיטתו. כשבאו המלאכים לאברהם נאמר: "לושי ועשי עוגות - פרס  
הפסח היה" (פמ"ח, יב).<sup>4</sup> הכונה היא שהעוגות הן "עוגות מצות"  
הנאכלות בפסח. כן מצינו גם במכילתא (בא פרשה יד) ובסדר עולם רבה  
(פרק ה'): "בט"ו בניסן באו מלאכי השרת לאברהם לבשרו".  
נמצא שחרבן סדום ועמורה, שהיה למחרת,<sup>5</sup> בשעה עשר בניסן היה.

אך מה ראה המדרש להדגיש זאת?

שעה עשר בניסן הוא הזמן היחיד בחדש שבו החמה והלבנה במילואם  
נמצאים כאחד בשמים: בכל תאריך שאינו אמצע החודש הירח הוא פגום.  
בחמשה עשר בחדש הירח במילואו, אך הוא עולה עם שקיעת השמש, ושוקע  
בזריחתה, ואינו נמצא ברקיע עם החמה. אך בבוקר שלאחר מכן מתאחרת  
שקיעת הירח, ושעה קלה לאחר זריחת השמש הוא נראה עדיין ברקיע.  
פגימתו היא כה קלה שעדיין אי-אפשר להבחין בה. נראה איפא, שע"פ  
המדרש חרבו סדום ועמורה לאחר זריחת השמש, והפסוקים המתארים את  
זמן החרבן יפורשו כמשמעם, אעפ"כ היתה זו שעה שהחמה והלבנה הם  
ברקיע במלא כוחם.

---

4. תוסי ר"ה יא. ד"ה אלא גורס "פסח היה", וגם לפי גרסתנו הכונה  
היא ליום ט"ו, ופרס הפסח יתפרש - כניסת חג הפסח.  
5. ע"פ סדרת הפסוקים שצוטטו בראשית הדברים.

בניגוד לרשיי הגורם "אילו היה בלילה כשהלבנה מושלת", גורם המדרש  
"אילו היתה לבנה שש" וביום ט"ז בניסן אחר הזריחה נמצאת הלבנה  
במלא כחה ברוקיע, ואעפ"כ נפרע הקב"ה מעושי רשעה ולא הותיר להם  
פתחון פה.

"דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו.  
גדול הוא השלום שלא שיבח הכתוב את מרדכי  
אלא בשלום, שנאמר 'ודובר שלום לכל זרעו',  
שאחר כל המידות הללו הוא מסים בשלום, מגיד  
שהשלום שקול כנגד הכל".  
(אגדת אסתר פרשה ט')